

Александар КРСТИЋ
Историјски институт
Београд

КРАЉ ЖИГМУНД У БОРЧИ, ИЛИ КАДА ЈЕ И КАКО БЕОГРАД ПРЕДАТ УГРИМА 1427. ГОДИНЕ?*

Анстракт: У раду се анализирају досадашња сазнања о околностима и хронологији предаје Београда краљу Жигмунду након смрти деспота Стефана Лазаревића 1427. године. На основу неискоришћених дипломатичких извора утврђује се да је Београд прешао у руке угарског краља већ крајем септембра или почетком октобра, дакле месец дана раније него што се до сада сматрало. Промене у хронологији предаје Београда сагледане су у светлу тадашњих тешких околности услед османске инвазије на Србију. У таквој ситуацији нови српски владар Ђурађ Бранковић није могао да одуговлачи са предајом престоног града, што је била обавеза преузета у Тати 1426. године. Краљ Жигмунд је током друге половине септембра 1427. године логоровоао у Борчи, што уједно представља и најстарији до сада познати помен овог насеља.

Кључне речи: Београд, Стефан Лазаревић, Ђурађ Бранковић, Жигмунд Луксембуршки, Мурат II, Борча.

Околности предаје Београда Угрима 1427. године биле су више пута предмет научне анализе. Том значајном догађају из прошлости данашње српске метрополе пажњу су посветили неки од наших најугледнијих медијевиста, који су проучавали српско-угарске односе у средњем веку, историју Београда или раздобље владавине деспота. Између осталих, треба на првом месту поменути Јована Радонића, Јованку Калић, Момчила Спремића и Милоша Благојевића, који је

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја *Средњовековне српске земље (13–15. век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (Ев. бр. 177029).

последњи врло темељито расправљао о предаји Београда краљу Жигмунду 1427. године.¹ Ипак, поново се враћамо овом питању стога што смо на основу бројне архивске грађе, која није била доступна ранијим истраживачима, у могућности да прецизније утврдимо кретање угарског краља, и време његовог уласка у Београд. То, опет, захтева да се изнова размотре досадашњи закључци о читавој хронологији догађаја од смрти деспота Стефана до краја 1427. године, као и разлози због којих је дошло до предаје Београда угарском краљу.

Као што је познато, деспот Стефан Лазаревић је 1403/4. године постао вазал краља Жигмунда, чиме је започела нова, савезничка етапа у српско-угарским односима, условљена заједничком потребом за одупирањем Османлијама. Тада је Београд прешао у деспотове руке и постао престоница српске државе.² Угарски краљ се није трајно одрицао својих права на Мачву, Београд и друге поседе уступљене деспоту, који је постао један од највећих барона Угарског краљевства. Деспот Стефан је започео обиман, осмишљен и амбициозан пројекат изградње Београда, не само као војног и политичког, већ и као привредног и друштвеног центра српске државе.³ Он је при том вероватно свесно пренебрегао услове добијања Београда, надајући се да ће новоизграђени град остати и у рукама његових наследника. Ипак, на крају је у Тати 1426. године морао прихватити да Београд, Мачванска бановина, Голубац и други поседе („Детошевина” у ваљевском крају и неколико тврђава у Босни)

¹ Ј. Радонић, *Западна Европа и балкански народи према Турцима у првој половини 15. века*, Нови Сад 1905, 54-55; исти, *Споразум у Тати 1426. и српско-угарски односи од 13. до 16. века*, Глас СКА 187 (1941) 194-219; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, Београд 1967, 101-104; *Историја српског народа (=ИСН) II*, Београд 1982, 219-220 (М. Спремић); М. Спремић, *Деспот Бурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 90-100; М. Благојевић, *О предаји Београда краљу Жигмунду 1427. године*, Зборник Матице српске за историју (=ЗМСИ) 82 (2010) 7-22.

² Ј. Радонић, *Споразум у Тати*, 145-149; М. Динић, *Писмо угарског краља Жигмунда бургундском војводи Филипу*, Зборник Матице српске за друштвене науке 13-14 (1956) 93-98; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 83-84; *ИСН II*, 70-74 (Ј. Калић); Р. Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895-1526*, London-New York 2005, 232-232; П. Рокаи, З. Ђере, Т. Пал, А. Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 131.

³ Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 84-101; М. Поповић, *Београдска тврђава*, Београд 2006, 85-130; *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља*, ред. С. Мишић, Београд 2010, 36-41, s. v. *Београд* (М. Антоновић).

након његове смрти и доласка на власт Ђурђа Вуковића (Бранковића) буду враћени угарском краљу Жигмунду.⁴

Почетком 1427. године кренула је велика османска офанзива на Србију. Борбе које су започете око Новог Брда у фебруару, до лета су се пренеле у Поморавље.⁵ У том тешком тренутку за земљу, изненада је 19. јула умро деспот Стефан Лазаревић. Ђурађ Бранковић је из Зете, где се затекао у тренутку деспотове смрти, одмах кренуо у престони Београд, у коме је званично преузео власт. Према истраживањима М. Благојевића, Ђурађ је у Београд стигао знатно пре него што се раније мислило, вероватно већ до 9. августа.⁶ На вест о смрти деспота Стефана, угарски краљ је из Влашке, где је ратовао против Османлија и њихових штићеника, пошао са војском у Београд да би осигурао предају града. Краљ је из логора код Оршаве, у коме је провео читаву другу половину августа,

⁴ G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X/6*, Budaе 1844, 809-813; Ч. Мијатовић, *Деспот Ђурађ Бранковић II*, Београд 1882, 1907², 391-395, 396-400 (текст и превод Жигмундове повеље из Мијатовићевог дела пренети су у: Н. Лемајић, *Уговор у Тати између деспота Стефана Лазаревића и Жигмунда Луксембуршког*, Радови Филозофског факултета Источно Сарајево 9/2 (2007) 444-448).

За разлику од Ј. Радонића, *Споразум*, 192, новија историографија не доводи у питање веродостојност одредби овог уговора: *ИСН II*, 215 (Ј. Калић); I. Prlender, *Sporazum u Tati 1426. godine i Žigmundovi obrambeni sustavi*, *Historijski zbornik* 44/1 (1991) 33-40; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 71; С. Ћирковић, „Црна Гора” и проблем српско-угарског граничног подручја, Ваљево – постанак и успон градског средишта, Ваљево 1994, 63-67; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 2006, 127-128; Р. Engel, *The Realm*, 237; *Историја Мађара*, 136 (П. Рокаи); М. Благојевић, *О предаји*, 7-8; О пракси угарских краљева да након смрти вазала, држалаца крунских добара, преузимају ове поседе уп.: П. Рокаи, *Краљ Жигмунд и Угарска према Србији после Косовске битке*, Глас САНУ 378, Одељење историјских наука 9 (1996) 145-150.

⁵ И. Божич, *Дубровник и Турска у 14. и 15. веку*, Београд 1952, 33-34, нап. 62; М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни II*, Београд 1962, 48; *ИСН II*, 215 (Ј. Калић); Ј. Калић, *Деспот Стефан Лазаревић и Турци (1421–1427)*, *Историјски часопис (=ИЧ)* 29–30 (1982–1983) 16-17; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 90.

⁶ Константин Филозоф, *Живот Стефана Лазаревића*, ed. В. Јагић, Гласник Српског ученог друштва 42 (1875) 319-322 (фототипско издање приредио Ђ. Трифуновић, Г. Милановац 2004); К. Јиричек, *Историја Срба I*, Београд 1952, 354-355; Ј. Радонић, *Споразум*, 196; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 101; *ИСН II*, 216-217 (Ј. Калић); М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 90-91; М. Благојевић, *О предаји*, 11-12.

кренуо најраније 30. истог месеца.⁷ Код Ковина је био 3. септембра,⁸ а до Београда је стигао пре 17. септембра, када је издао једну повељу „prore castrum Albanandor regni nostri Rascie”.⁹

Није познато како су текли преговори угарског краља са *господином* Ђурђем о испуњавању обавеза преузетих у Тати, првенствено о предаји Београда и Голупца. Они су могли започети преко поклисара још и пре краљевог доласка под Београд. „Задржавање код Оршаве као да показује да се није журило, као да је био сигуран у своја права”, приметила је Јованка Калић.¹⁰ Продужени Жигмундов боравак код Оршаве вероватно је био условљен ратним операцијама против Турака, који су опседали Северин. Ипак, чини се да краљ Угарске заиста није очекивао веће тешкоће у остваривању својих сизеренских права у Србији.

С друге стране, Јован Радонић је настојао да докаже како предаја Београда угарском краљу није извршена ни брзо, ни без тешкоћа, јер је губитак престонице тешко падао српском становништву града и православног свештенству. О расположењу у граду врло је речито сведочио очевидац Константин Филозоф,¹¹ а и неке формулације у појединим каснијим Жигмундовим повељама¹² учвршћивале су Радонића у закључку „да је око преузимања Београда било доста посла и муке”. Очекујући угарску помоћ против Турака, државни сабор на челу са Ђурђем Вуковићем и патријархом Никоном је на крају одлучио да препусти Београд Угрима.¹³ Успостављајући хронологију предаје града на основу

⁷ K. Géresi, *Codex diplomaticus comitum Károly de Nagy-Károly II*, Budapest 1883, 108-110. Уп. P. Engel–N. C. Tóth, *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382-1438)*, Budapest 2005, 122.

⁸ Краљево писмо Фирентинцу Ј. Кавалкантију датовано „secus Kowini(um)”: Archivio di Stato di Firenze, Corporazione religiose: Convento 78. Badia Fiorentina, 15234, 15240, снимак у Мађарском државном архиву у Будимпешти (Magyar Országos Levéltár): DF 289042.

⁹ *Hazai okmánytár – Codex diplomaticus patrius I*, Győr 1865, 321; P. Engel–N. C. Tóth, *Itineraria*, 122. У литератури се често наводи да је краљ био код Београда 10. септембра. Он је могао стићи до града већ 4. септембра, али први поуздан податак о његовом боравку код Београда је тек у овој исправи од 17. истог месеца.

¹⁰ Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 101.

¹¹ Константин Филозоф, *Живот*, 323-325.

¹² L. Thallóczy–A. Áldásy, *Magyarország melléktartományainak oklevéltára II, A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198-1526*, Budapest 1907, 78, 112.

¹³ Ј. Радонић, *Споразум*, 196-199. О сабору „у странама подунавским” (Ј. Стојановић, *Стари српски записи и натписи I*, Београд 1902, 81-82), највероватније у самом

Жигмундових аката датованих код Београда, закључно са 30. октобром, и у Београду, почев од 31. октобра и током новембра 1427. године, Ј. Радонић је закључио да је угарско преузимање српске престонице остварено вероватно тек крајем месеца октобра.¹⁴

Полазећи од овог свог закључка, Ј. Радонић је изразио сумњу у веродостојност краљевог писма папском легату кардиналу Хенрику, датованог „in campestri nostro descensu prope Albamander 27. septembris”, сматрајући да је његов садржај накнадно прерађиван. Наиме, краљ Жигмунд је тврдио да су Турци, који су опседали Северин, на вест о смрти српског деспота, „principis et familiaris nostri fidelissimi”, дигли опсаду града и окренули се са свом својом војском против Краљевства Рашке. Краљ је био позван у помоћ од Турђа Вуковића, кога је у Рашкој поставио за владара, и одмах му пружио значајну војну подршку против Турака. Жигмунд даље тврди како је Београдску тврђаву, „стопу и кључ Угарског краљевства”, примио у своје руке, а да је одбрану још неколико српских тврђава ојачао слањем угарских одреда. Пошто је дошао на ово место, тј. до Београда, Жигмунду се потчинио Краљевство Рашке са својим владарем. Срећан због тога успеха, угарски краљ је папском легату саопштио да се из дана у дан нада све бољем.¹⁵ Писмо је сачувано у два преписа, а главни разлог за сумњу у тачност његовог датовања нађен је у томе што краљ помиње преговоре на сабору у Франкфурту о наставку борбе против хусита у Чешкој. За те преговоре се из једног другог

Београду, уп. и: М. Пурковић, *Српски патријарси средњег века*, Диселдорф 1976, 143-144; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 91, 94; М. Благојевић, *Српски сабори и сабори отачаства Немањића и Лазаревића*, Глас САНУ 410, Одељење историјских наука, књ. 14 (2008) 34-35.

¹⁴ Ј. Радонић, *Споразум*, 196-197, 202-204, где су наведена и издања релевантних Жигмундових аката. Краљев боравак у Београду стављају у период између 31. 10. и 5. 12. 1427. године такође и Р. Engel–N. С. Tóth, *Itineraria*, 122. Реконструкција Жигмундовога кретања током 1427. године у делу: Ј. Hoensch, *Itinerar König und Kaiser Sigismunds von Luxemburg 1368-1437*, Warendorf 1995, 113, због значајних празнина и грешака није од користи за разматрање ове теме. Највећа грешка је, свакако, то што се Alba Nandor идентификује као Ungarisch Weiskirchen, односно банатска Бела Црква, а Nandor Alba као Београд.

¹⁵ *Deutsche Reichstagsakten IX*, Gotha 1887, 72-74, no. 61. О ратовању угарских одреда под командом Николе Бочкаија и Николе Ердега против Турака у Србији у јесен 1427. године: L. Thallóczy–A. Áldásy, *op. cit.*, 73-74, 85; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 102; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 94.

кардиналовог писма зна да нису били окончани до 21. септембра.¹⁶ Ј. Радонић је такође посветио доста простора оспоравању веродостојности једне Жигмундове исправе, сачуване у регистратурној књизи у Бечком архиву, која описује како је краљ свечано усточио Ђурђа за владара и деспота „Краљевства Рашке и Албаније”, уз полагање вазалске заклетве верности и покорности.¹⁷

Други аутори су прихватили Радонићеве хронолошке оквире предаје Београда и тезу да је било отпора са српске стране, али уз оgradu да те тешкоће не треба преувеличавати с обзиром на околности под којима се она одвијала.¹⁸ Не само поменуто Жигмундово писмо, већ и Константин Филозоф и Мавро Орбин сведоче да су Османлије на вест о деспотовој смрти обновили нападе на Србију. Већ почетком септембра скопски крајишник Исак-бег опседао је Ново Брдо, а ускоро је стигао и султан Мурат II.¹⁹ Освојени су Крушевац и други градови. Ђурђу Вуковићу је због надирања Турака била потребна угарска војна помоћ, као и званично признање владарског положаја. То је навело новог српског владара да донесе тешку одлуку и врати Београд краљу Жигмунду. Константин Филозоф јасно саопштава: „... и западни краљ дође царскоме граду (Београду) и њега привидно без борбе узео од тога благочастивог Господина јер се (Ђурађ) уплашио Измаилићана”.²⁰ М. Спремић је истакао да, без обзира да ли је поменута исправа која описује Ђурђево усточицавање за владара од стране угарског краља аутентична или не, у средњовековном феудалном свету „морао је неком церемонијом бити завршен тек склопљени уговор”.²¹ Свечани поступак ступања у вазални однос, описан

¹⁶ *Deutsche Reichstagsakten IX*, 71-72, по. 59; Ј. Радонић, *Споразум*, 202-204. Међутим, то што немачки сабор у септембру још увек није донео одлуке о борби против хусита, не значи и да Жигмунд није могао знати да се преговори о томе воде!

¹⁷ L. Thallóczy–A. Áldásy, *op. cit.*, 74-76; Ј. Радонић, *Споразум*, 206-218.

¹⁸ Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 102.

¹⁹ М. Орбин, *Краљевство Словена*, Зрењанин 2006, 108. С. Ћирковић је у свом коментару Орбиновог дела приметио да је такве детаље о опсади Новог Брда, као што су долазак Исак-бега 3. септембра или 48 дана трајања опсаде, Орбин „морао негде прочитати”: *Исто*, 368-369.

²⁰ К. Филозоф, *Живот*, 322-323; Константин Филозоф, *Живот Стефана Лазаревића, деспота српскога*, превод Г. Јовановић, Београд 2009, 99; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 102-103; *ИСН II*, 219 (М. Спремић); М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 92-96.

²¹ *ИСН II*, 219 (М. Спремић); М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 96. Чак ни спомињање наслова деспота у овом документу није толико спорно, јер Жигмунд и његова канцеларија нису морали знати праву природу и начин добијања те византијске титуле.

у спорној исправи, био је сасвим у складу са обичајима европског Запада тога времена, и жељом угарског краља да истакне свој суверенитет над Србијом. Као некада Мавро Орбин,²² и М. Спремић закључује како је Жигмундов долазак до Београда у време смене на српском престолу био „многоструко користан, можда чак и пресудан по опстанак српске државе”.²³

Настојећи да утврди намере *господина* Ђурађа Вуковића и његовог окружења према обавезама које је наметао уговор у Тати, М. Благојевић је недавно отишао корак даље од Ј. Радонића. Он је, наиме, закључио да нови српски владар, следећи политику свог претходника и ујака, првобитно није ни намеравао да преда престони Београд Угрима. Уместо тога, Ђурађ је вероватно смерао да угарском краљу понуди Голубац у замену за Београд.²⁴ М. Благојевић је своје закључке базирао како на већ наведеној хронологији догађаја око предаје Београда, утврђеној од Ј. Радонића, тако и на анализи вести Константина Филозофа и других извора о збивањима око Голупца. Задржавање Београда у Ђурађевој власти било би не само у интересу Срба, већ и султана, будући да је српски владар био и његов вазал. Због тога је Ђурађ одмах по преузимању власти у Београду, током августа или почетком септембра 1427. године, пошао под Голубац како би примио град од заповедника војводе Јеремије. Не послушавши савет својих сарадника, Ђурађ није ухапсио вероломног војводу, који се потом одметнуо и одбио да преда град. Јеремија је после тога нудио Голубац краљу Жигмунду за 12000 дуката, а када је овај то одбио, уступио је град Османлијама под истим условима.²⁵ Неуспех да се домогне Голупца драматично је погоршао Ђурађев положај и према султану, али и према угарском краљу. Султан је, према Константину Филозофу, наводно био спреман да врати оно што је до тада освојио у Србији, али када је под Ново Брдо стигла вест да ће војвода Јеремија предати Голубац Турцима, српски посланици су напустили султанов

²² „Долазак угарског краља био је од велике користи, јер да он није тада прискочио у помоћ Рашкој, Турчин би заузео сву ону област која је била под деспотом”: М. Орбин, *Краљевство Словена*, 108.

²³ М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 97.

²⁴ М. Благојевић, *О предаји*, 9, 14, 17-21.

²⁵ К. Филозоф, *Живот*, 322-323; Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, Београд–Ср. Карловци 1927, 228-229; исти, *Записи и натписи I*, 81-82; L. Thallóczy–A. Áldásy, *op. cit.*, 112, 123; *Jana Długosza, kanonika Krakowskiego, Dziejów Polskich ksiąg dwanaście*, превод К. Мечерзињски, т. IV, кс. XI-XII, Krakow 1869, 327-328; С. Ћирковић, *Голубац у средњем веку*, Пожаревац 1968, 13-14.

табор. Ускоро је због зиме и султан обуставио опсаду Новог Брда, али је у Србији оставио људство које је потом преузело Голубац.²⁶

М. Благојевић сматра да се Јеремијина намера сазнала средином или крајем октобра, те да су тада Ђурђеви посланици окончали даље преговоре са Муратом II, јер су схватили да се више не може одуговлачити предаја Београда Угрима. Препуштање престоног града краљу Жигмунду, до којег је дошло почетком новембра 1427. године, значило је сврставање српског владара уз султановог тадашњег највећег непријатеља. У таквој ситуацији није било могуће повољно окончати преговоре са Муратом II. Односи између Ђурђа и султана регулисани су тек после примирја између Жигмунда и Мурата II у лето наредне 1428. године, уз губитак скоро једне трећине српске државне територије. Тако је, закључује М. Благојевић, Ђурђева грешка код Голупца – одбијање уклањања војводе Јеремије – довела до губитка Београда, чиме је започела пропаст средњовековне српске државе.²⁷

Као што се из изложеног види, у историографији постоје различита тумачења догађаја везаних за предају Београда Угрима, као и мотива њихових актера. Разлози за то делом леже у хронолошкој непрецизности наративних извора, првенствено Константина Филозофа. Зато ћемо сада коначно изложити податке о кретању краља Жигмунда из дипломатичких извора, који раније нису били примећени, и који су и повод за настанак ове расправе.

Напред је речено да је угарски краљ између 3. и 17. септембра стигао до Београда. Где се тачно налазио његов логор до сада није било познато. Два документа, настала током последње декаде септембра 1427. године, показују да је Жигмунд тада боравио у Борчи. Краљ је у среду „после празника светог апостола и јеванђелисте Матеја”, односно 24. септембра, једно писмо датовао „in Varcha prope Albamandor”.²⁸ Други

²⁶ К. Филозоф, *Живот*, 322.

²⁷ М. Благојевић, *О предаји*, 19-21; о територијалним губицима уп. и: М. Благојевић, *Источна граница Деспотовине од 1428. до 1439. године*, Историјски гласник 1-2 (1995) 23-36.

²⁸ Писмо је сачувано у Жигмундовој повељи од 27. јула 1429. године: Magyar Országos Levéltár (=MOL), Collectio Antemohacsiana, DL 88039. Краљев боравак у Борчи 24. 9. 1427. године није наведен у Енгеловом и Тотовом *Итинерару*. То је уједно и најстарији забележени помен овог насеља. Прве следеће вести о Борчи потичу из османских извора 16. века: Г. Томовић, *Почеци насељавања Овче*, Годишњак града Београда 44 (1997) 91-92; А. Fotić, *Yahyapaşa-oğlu Mehmed Pasha's Evkaf in Belgrade*, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae 54 (2001) 441, 448-449; А. Крстић, *Из историје средњовековних насеља југозападнoг Баната (15. век - прва половина 16. века)*, ЗМСИ 73 (2007) 39, 51.

документ настао је „у недељу после празника светих Козме и Дамјана”, односно 28. истог месеца, „in Barcha ex opposito castris nostri Nandoralbensis”.²⁹ Краљ Жигмунд је у самом Београду – „in Alba Nandor” – био већ 2. октобра,³⁰ а следећег дана је изгледа поново боравио у логору ван града.³¹ Седмог октобра Жигмунд је у Београду, где издаје једну повељу,³² а наредног дана, 8. октобра, краљ је напустио град: био је „in descensu nostro campestri circa castrum nostrum Albanandor.”³³ Угарски краљ је потом опет био у Београду 11. и 13. октобра.³⁴ У околини Београда Жигмунд је боравио 20. октобра, како се види из две његове исправе,³⁵ али је истог дана једну повељу датовао и „in Nandoralba.”³⁶ Могли бисмо да закључимо да се тада вратио у Београд, у коме је био и 22. октобра, када је датовао повељу „in Nandorfeyerwar.”³⁷ Жигмунд је у Београду боравио бар до 6. децембра,³⁸ али је изгледа повремено напуштао град, на шта указује и једна његова немачка повеља од 9. новембра.³⁹ Угарски

²⁹ DL 29238. На овај документ, односно на податак о Борчи, указао је P. Engel, *A Temesvári és Moldovai szandzsák települései (1554-1579)*, Szeged 1996, 34; P. Engel–N. C. Tóth, *Itineraria*, 122.

³⁰ Исправа издата у Београду 2. 10. 1427. године сачувана је у препису из 1755. године, сада у Хрватском државном архиву у Загребу (Obitelj Drašković, Archivum maius), снимак у MOL: DF 233602.

³¹ W. Altmann, *Regesta Imperii XI, Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410-1437) II/1 (1425-1433)*, Innsbruck 1898, 65, no. 6963; P. Engel–N. C. Tóth, *Itineraria*, 122.

³² „Datum in Albanandor feria tertia post festum beati Francisci confessoris”: DL 11932.

³³ DL 11933.

³⁴ DF 248109, снимак исправе из: Prímási Levéltár, Esztergom, Acta radicalia; DL 11935.

³⁵ „Datum in descensu nostro campestri prope castrum nostrum Nandoralbensem”: DL 8337; DF 251259, снимак документа из: Slovenský národný archív, Bratislava (=SNA), Judiciales MMM 1 15.

³⁶ DF 250435.

³⁷ DL 98882. Ниједна од ових повеља датованих у Београду или код Београда између 2. и 22. октобра није регистрована ни код Хенша, ни код Енгела и Тота.

³⁸ J. Hoensch, *Itinerar*, 113, бележи Жигмундов боравак у Београду (који меша са Белом Црквом) до 4. 12. 1427. године, док P. Engel–N. C. Tóth, *Itineraria*, 122, као последњи дан када Жигмунд издаје повеље у Београду наводе 5. децембар (DL 89880). Краљ је, међутим, и сутрадан, на празник светог Николе, датовао повеље „in Nandoralba” (DL 11952), односно „in castro nostro Nandoralbensi”: DF 282969 (снимак из SNA).

³⁹ Повеља је датована „zu Griechisch Wissemburg”: G. Fejér, *Codex diplomaticus X/6*, 853-854. Краљ Жигмунд је истог дана из Београда писао Дубровчанима: М. Динић, *Грађа за историју Београда у средњем веку II*, Београд 1958, 20-21. Издавање повеља истог дана на различитим местима може се тумачити како

краљ је после одласка из Београда, након 6. децембра,⁴⁰ био у Ковину, где је издавао повеље почев од 17. децембра 1427. године. Он је скоро читаву наредну годину провео на подунавској граници, руководећи њеним утврђивањем и одбраном, и безуспешно нападајући ново османско упориште у Голупцу.⁴¹

Дакле, угарски краљ Жигмунд није примио Београд од Ђурђа Вуковића крајем октобра или почетком новембра 1427. године, већ читавих месец дана раније, последњих дана септембра или најкасније 2. октобра исте године. Од краљевог доласка под Београд до одлуке о предаји града нису прошла скоро два месеца, већ највише двадесетак дана, а можда и двоструко мање. Чињеница да је 2. октобра угарски краљ боравио у Београду додатно оснажује тврдњу из његовог писма папском легату од 27. септембра, како је нови српски владар признао његову власт

кретањем самога краља, тако и праксом краљевске канцеларије. Наиме, не само да је канцеларија у Будиму издавала повеље у краљево име и у време његове одсутности, него су налог за састављање исправа могли дати и други државни званичници који су пратили краља у походу. У том случају, повеља је датована према месту где је дат налог за њено састављање: уп. П. Рокаи, *Боравак угарског краља Владислава I код Крушевца 1444. године*, Зборник Филозофског факултета у Београду XV-1 (1985) 145-150. Дакле, краљ Жигмунд је могао током дана рећи из логора у Борчи или неког другог места у околини Београда у сам град (или обрнуто), али је, такође, краљ могао боравити у Београду, а неки функционер издати исправу у његово име у околини града. Међутим, повеље настале по краљевом налогу садрже белешку: „*commissio pro regia domini regis*“. На основу тога се са сигурношћу може рећи да је угарски краљ лично био у Београду 7. и 11. октобра. Како је већина напред наведених докумената сачувана у савременим или познијим преписима (као што је, на пример, случај са две од три исправе од 20. октобра), не може се поуздано утврдити које су од њих настале по непосредном краљевом налогу. То, међутим, не мења чињеницу да је угарско присуство у Београду неоспорно почев од 2. октобра 1427. године.

⁴⁰ Поред досада познатих Жигмундових аката издатих у Београду током новембра и почетком децембра (W. Altmann, *Regesta Imperii XI*, 66-68, no. 6965-6995; уп. и J. Калић-Мијушковић, *Београд*, 374, нап. 1), поменућемо још две његове исправе настале у граду 1. и 5. 11. 1427. године: DF 228187 (оригинал у SNA, G 3 70); DF 275247 (оригинал у Biblioteca Documentara „Batthyaneum” у Алба Јулији, Румунија).

⁴¹ J. Hoensch, *Itinerar*, 113-114; P. Engel-N. C. Tóth, *Itineraria*, 122-123; J. Калић-Мијушковић, *Београд*, 105-106; С. Ђирковић, *Голубац*, 14-16; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 101-106; P. Engel, *The Realm*, 237-238; А. Крстић, *Из историје средњовековних насеља*, 44-46; Е. Миљковић-А. Крстић, *Браничево у 15. веку. Историјско – географска студија*, Пожаревац 2007, 32-34.

и како је он већ примио Београд у своје руке. Ако је то писмо касније и прерађивано у делу који се односи на одлуке Франкфуртског сабора, како је закључио Ј. Радонић, датовање напред поменутих аката у Београду показује да наводи о споразуму са *господином* Ђурђем хронолошки никако нису спорни. Процес примопредаје града (повлачење српског двора, чиновничког апарата, градске посаде) и успоставе угарске управе свакако је трајао извесно време, али Београд од краја септембра 1427. године више није био престоница српске државе.

Упркос значају који је Београд имао за српску државу и народ, како на практичном, тако и на симболичком плану, као снажна тврђава, економски центар, владарска престоница и духовно средиште, отпора његовој предаји у датим околностима заправо није ни могло бити. Османлије су већ месецима биле у Србији, заузеле и опседале најважније градове. Рат са султаном започео је, у ствари, још 1425. године.⁴² Једини савезник могао је бити краљ Жигмунд, који је већ увелико ратовао против Османлија у Влашкој. Обавезе преузете у Тати у таквим околностима нису се могле игнорисати, а угарски краљ сигурно не би одустао од Београда. Идеја да се Жигмунду понуди Голубац уместо Београда, ако је уопште и постојала, није била реална, јер је краљ желео да добије обе тврђаве. Планирано је да оне буду укључене у нови угарски погранични одбрамбени систем.⁴³ Краљ је, уосталом, на путу од Оршаве до Београда почетком септембра 1427. године прошао поред Голупца без задржавања. Очито је сматрао да је важније да прво преузме Београд, „стопу и кључ” Угарске. То се на српском двору свакако знало.

Одговор на питање да ли је неуспех у запоседању Голупца погоршао Ђурђев положај према Жигмунду, зависи од утврђивања времена када се то заправо догодило. **Српски владалац је свакако предао**

⁴² Ј. Калић, *Деспот Стефан Лазаревић и Турци*, 14-15.

⁴³ I. Prlender, *Sporazum u Tati*, 38-40. Овај одбрамбени систем заснивао се на пограничним тврђавама. Поред старих тврђава (Северина, Оршаве, Храма и Ковина), заслугом тамашког жупана Пипа Спана подигнуто је, након 1419. године, још девет утврђења на том делу дунавске границе: P. Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457 I*, Budapest 1996, 32; idem, *The Realm*, 237-238; А. Крстић, *Банат у средњем веку*, Банат кроз векове: слојеви култура Баната, зборник радова, ур. М. Матицки и В. Јовић, Београд 2010, 78-79. Други поседи, наведени у уговору из Тате, имали су у том тренутку мањи значај за угарског краља. Због тога је, по свему судећи, пристао да они остану у Ђурђевим рукама: М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и Мачванска бановина*, ИЧ 23 (1976) 32; исти, *Деспот Ђурађ*, 98; *ИСН II*, 220 (М. Спремић); М. Благојевић, *О предаји*, 15-16.

Београд угарском краљу *пре* него војвода Јеремија Голубац султану. Константин Филозоф је навео да се султан због зиме повукао од Новог Брда пре него што су његови војници преузели Голубац. Пошто су га заузели, пленили су његову околину.⁴⁴ Инок из манастира Далше у Звижду такође сведочи да су тамошњи крајеви били мирни од османских напада све док Јеремија није предао град.⁴⁵ Више српских летописа бележи да су Турци пленили Браничево након што се Јеремија одметнуо у Голупцу и ступио у њихову службу. У неким летописима стоји да је то било 1. новембра, а у другима – 2. децембра.⁴⁶ Први датум је вероватнији, јер се из једног писма тамашког жупана Стефана Розгоњија од 26. новембра види да је већ започео угарски „*exercitus generalis contra sevissimos Turcos versus Galamboch.*”⁴⁷ Јеремија је, дакле, Голубац предао Османлијама у позну јесен 1427. године, односно око месец дана након што је Жигмунд примио Београд. Да ли је Ђурђев покушај преузимања Голупца из Јеремијиних руку уследио пре доласка краља Жигмунда под Београд, како мисли М. Благојевић, или после предаје Београда Угрима, што имплицитно произилази из излагања других аутора,⁴⁸ зависи од тумачења хронолошки непрецизних извора. Другим речима, да ли је нови српски владар покушао да дође до тврђаве на Дунаву како би је користио као адут у преговорима са краљем Угарске, или је као његов верни вазал посредовао код свог војводе да преда град угарској круни? Мислимо да то питање за сада ипак нема коначан одговор. У сваком случају, све околности, укључујући и овде прецизно утврђено време предаје Београда, упућују на закључак да су на Ђурђевом двору врло брзо увидели тежину прилика и предузели неизбежне кораке ка обнови вазалних односа према краљу Угарске. Жртвована је престоница да би се сачувала држава. Друга је ствар што се убрзо испоставило како угарски краљ, и сам једва извукавши живу главу под Голупцем у пролеће 1428. године, објективно није имао могућности да заштити „своје” *Regnum Rasciae*.

⁴⁴ К. Филозоф, *Живот*, 322-323.

⁴⁵ Љ. Стојановић, *Затиси и натписи I*, 81-82.

⁴⁶ Љ. Стојановић, *Родослови и летописи*, 228-229.

⁴⁷ DL 54586; Т. Ortway–F. Pesty, *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez I (1183-1430)*, Poszony 1896, 613-614.

⁴⁸ М. Благојевић, *О предаји*, 14, 17-21; С. Тирковић, *Голубац*, 13-14; *ИСН II*, 220 (М. Спремић); М. Спремић, *Десном Ђураћ*, 99.

Aleksandar Krstić

**KING SIGISMUND IN BORČA, OR WHEN AND HOW WAS
BELGRADE HANDED OVER TO HUNGARIANS IN 1427?**

Summary

This paper analyzes up-to-date knowledge of the circumstances and chronology of Belgrade's delivery to King Sigismund following the death of Despot Stefan Lazarević in 1427. According to previously unnoticed diplomatic sources, it is determined that Belgrade was handed over to the Hungarian king at the end of September or beginning of October, one month earlier than it was previously believed. Corrections in the chronology of handing over of Belgrade were analyzed in the light of those difficult circumstances caused by the Ottoman invasion of Serbia, which started in February of the same year. In that situation, expecting the Hungarian military aid, the new Serbian ruler Đurađ Branković was unable to delay the delivery of the capital. In doing so, he fulfilled the duty that Despot Stefan took upon himself when he made the agreement with King Sigismund in Tata in 1426. While waiting to take Belgrade over from Đurađ Branković, King Sigismund camped in Borča (*Barcha*) during the second half of September 1427. This is the oldest known information, so far, about this settlement on the left side of the Danube, now part of Belgrade.

Keywords: Belgrade, Stefan Lazarević, Đurađ Branković, Sigismund of Luxemburg, Murad II, Borča.

Чланак примљен: 10. 04. 2012.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 31. 08. 2012.